

Петро Білон

Похідна церква
в Стрілецької
Сігрової губернії;
Братство св. Токрови
і В-во „До Світла“

530.

06/10

ПЕТРО БІЛОН

священик

**Похідна церква 6 стрілецької Січової дивізії,
Брацтво св. Покрови і В-во „До Світла“**

на скарбниці

ВАРШАВА.

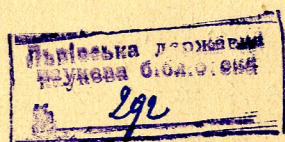
1938.

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОГО ВОЄННО-ІСТОРИЧНОГО Т-ВА

Львів. Бібліотека
А. У. Р. Р.

9342.240.91(240)

(Відбитка з „За Державність“. Збірник 8, 1938 р.)

20427

ТАБОР ІНТЕРНОВАНИХ ОЛЕКСАНДРІВ КУЯВСЬКИЙ. МОЄ ПОСВЯЧЕННЯ В САН СВЯЩЕНИКА. БУДОВА ПОХІДНОЇ ЦЕРКВИ.

Зла недоля загнала нашу армію Української Народньої Республіки в листопаді 1920 р. за польські дроти.

Частина армії опинилась в Олександріві Куявському; до неї власне і я належав. Війська в тому таборі перебувало на той час до 5.000 душ.

Серед інтернованих було чимало старшин, урядовців і козаків з ріжними фахами, та нажаль, не було ніодного військового священика. Таборяни за полагодженням релігійних потреб мусили звертатись до чужого їм місцевого московського православного священика.

530
Мене нераз навідувала думка (яка власне ще з дитячих років не покидала мене) — стати священиком та посвятити себе служенню своїому народові. Завдяки деяким перешкодам не міг я здійснити раніш свого заміру. І ось, коли Центральні Установи УНР опинились в Кам'янці на Поділлі, Головна Повітрова Фльота, до якої я належав, таксамо опинилась у Кам'янці. Якраз в той час відкрився в Кам'янці університет, а при нім повстав богословський факультет. Я вписався на богословію і півтора року вчашав вечорами на лекції. При університеті відкрились пізніше Пастирські курси. Закінчивши і ці курси, я був звернувся до єпископа Кам'янецького Пимона, відомого україножера, про висвячення мене в сан священика і надання мені парафії на Поділлі, та єпископ Пимон, дізнавшись, що я „петлюрівець” — відмовив.

І ось, в польському таборі з'являється у мене думка висвятитися в сан священика для служення своїому поневоленому війську. З цією думкою я й пішов до начальника групи табору командира 6 стрілецької Січової дивізії генерала Безручка і запропонував йому свої послуги обслуговувати в сані священика рідне військо. Генерал Безручко охоче погодився, щоб я висвятився на військового священика. Виклопотав мені дозвіл, дав гроші на дорогу, дав папери з тисячма підписів наших козаків і старшин, які, так би мовити, мене обібрали на дивізійного священика, і я 30 грудня 1920 р. виїхав до Гродна. Гродненський єпископ Володимир рукоположив мене 2 січня 1921 р. в диякона, а 4 січня 1921 р. в священика.

З моїм поворотом до табору і розпочинається коротка історія нашої церкви, Брацтва Св. Покрови при 6 стрілецькій дивізії та власного видавництва „До Світла”.

Моїм завданням є розповісти в цих рядках про хід нашої праці, як церковної, так брацької і видавничої за час нашого перебування в таборах.

Приїхав я уже священиком до Олександрова на перший день нашого Різдва і першу Службу Божу відправив лише на другий день Різдва 8 січня при великому здвизі нашого війська. Всі церковні речі, в яких була потреба, я випозичив у місцевій московській церкві, що залишилась сиротою після несподіваної смерти священика.

Перші Служби Божі я відправляв в одному з коритарів таборових мешкань. Напівтемний брудний коритар козаки вичистили, вимили та оздобили ялинками; ними ж відгородили вівтар, а на стінах розвішали образи, — і перше на чужині, по довгих роках упертої боротьби, останніх невдач та розчарувань, прибиті розпукою душі козацькі знайшли втихомирення в своїй щирій молитві.

Час-від-часу я відправляв Службу Божу і в місцевій московській церкві, гарно архітектонічно викінченій. *) Та місцева адміністративна польська влада заборонила мені відправляти в тій церкві. А сталося це з тої причини, що я урядив, звичайно за згодою начальника табору і таборового польського коменданта, хресний хід з місцевої церкви через ціле місто аж до табору. Такої урочистої і величавої процесії Олександрів Куявський не бачив в своєму житті. Місцеві польські ксьондзи та й польська місцева адміністрація налякались „шизматиків” і на другий день по Водохрещах зявилися до мене представники польських властей, вчинили дізнання, на якій підставі я відправляю в місцевій церкві служби, і заборонили мені надалі відправи в тій церкві, а церкву замкнули. Польська влада дуже суворо поставилася до мене і навіть заборонила мені відправляти різні треби в місті і на цвинтарі. На кожний випадок треба було брати окремий дозвіл. Після цієї заборони у нас в таборі виникає думка будувати свою похідну церкву. При сприятливій допомозі командира дивізії генерала Безручка та щирій праці технічного курія 6 стрілецької Січової дивізії, той коритар, про який я вже згадував, перетворився в похідну церкву. В кінці лютого 1921 р. в майстерні технічного курія 6 дивізії, під доглядом його командира підполковника Бокітька і за його проектом, почалась інтензивна праця над будовою іконостасу та інших частей похідної церкви. Необхідні для цього матеріяли придбала на свої кошти 6 стрілецька дивізія. Водночас наші маляри малювали до іконостасу образи: всі намісні, а також і менші образи малював урядовець М. Крушельницький, „Тайну вечерю” — сотник Боровик (докінчував М. Крушельницький), а св. Євангелістів (на царських вратах) — лікар Кавалкич. На свято Шевченка 9 березня іконостас був наполовину викінчений.

*) Підчас писання цих спогадів я дізнався, що магістрат м. Олександрова приступив до збудення тої прекрасної церкви.

І заповіт Батька Тараса „спомянути Його не злим, тихим словом”, його діти виповнили як належало, достойно його пам'яті.

Кожне свято ми бачили в обстанові нашої церкви щось нового, що могло радувати серце віруючого, і гордою свідомістю поваги до свого рідного війська наповнялися груди.

ЦЕРКОВНІ ВІДПРАВИ В ТАБОРІ ІНТЕРНОВАНИХ АРМІЇ ЯКОВЛЕВА. СВЯЩЕНИК М. МАРИНИЧ. ЗІЗД ВІЙСЬКОВИХ СВЯЩЕНИКІВ В ТАРНОВІ. ЗАСНУВАННЯ БРАЦТВА СВ. ПОКРОВИ. ДРУКУВАННЯ ЦЕРКОВНИХ КНИГ.

В лютому 1921 р. я одержав від головного військового капеляна польських військ православного віроісповідання призначення на таборового капеляна м. Олександрова, а трохи пізніше на таборового капеляна московських військ генерала Яковлева, що перебували в таборі в м. Торуні. Це військо складалося з донських та кубанських козаків, що перейшли до нашої армії, і підчас нашої визвольної війни брали в ній живу участь. На запрошення вояків я приїхав до Торуня зі своїм дяком. По приїзді ввечері відбулася загальна сповідь для козаків, а на другий день я відправив Службу Божу в темній мурованій кімнаті, подібній на печеру. Цю велику кімнату і коритар вщерть заповнили військовики. Серед них було споро й наших земляків, „малоросів”. Серед старшин я зауважив досить титулованих осіб, князів та графів. Службу Божу я відправив в мені рідній українській мові. Таке услив я їм поставив, якщо бажають мати відправу. Погодились. Темна мурована печера, огні свічок, прекрасний чоловічий хор, все це так на мене поділо, що Службу Божу я відправляв з особливим натхненням, і не в одного із старшин і козаків я бачив сльози. Всі вони запрошували мене приїздити до них час-від-часу, та я був переобтяжений церковною працею в таборі і до них пізніше їздив о. Маринич, який щойно приїхав до нашого табору з Ланцута.

Тут хочу декілька слів сказати про цього священика. Отець М. Маринич — учасник Зимового походу, великий патріот, гарний промовець. Підчас нашої боротьби о. Маринич приймав участь в мобілізації війська. Нераз він говорив натхненні промови до наших селян і вербував нових бойців до нашого війська. По Великодних святах в 1921 р. переправився через Дністер, щоби зробити повстання в Україні, та дійшли до нас сумні вісти, що большевики його розстріляли.

На 13 березня 1921 р. міністр ісповідань проф. Ів. Огієнко скликав зізд військових священиків у Тарнові. На цей зізд прибуло лише 5 священиків. В перший день по приїзді Служба Божа відбулася в будинку, де були приміщені канцелярії всіх міністерств УНР. Служили собором: протопресвітер П. Пащевський, протоієрей А. Волкович, о. М. Маринич, о. Раїнський і о. П. Білон.

По Службі Божій відбулась панахида по Т. Шевченку та по померлих українських архієпископах Олексію та Агапіті.

Пополудню відкрився зізд військового духівництва. Проф. Іван Огієнко відкрив зізд і оголосив таку програму:

1) Доповідь проф. Ів. Огієнка: а) церковне життя в православних і неправославних землях Європи за 1920 рік, б) українізація Української Церкви і в) українська мова в церкві і українська вимова церковно-слов'янського богослужбового тексту.

2) Реферат проф. В. Біднова: „Українська Автокефальна Церква”.

3) Інформації пан-отців із таборів про духовне життя козаків і про їх духовні потреби.

4) Духовна опіка над українськими козаками в таборах.

5) Заснування церковних брацтв по таборах.

6) Потреби військових пан-отців.

7) Лист до Царгородського Патріярха з проханням благословити Українську Автокефальну Церкву.

8) Привітання Сербській Церкві і новому Патріярхові Дмитрію.

9) Заснування Української Церковної Ради в Тарнові, яка має вирішити: а) розв'язання шлюбів, б) форму поминання влади, в) нагороду митрою і г) скласти відозву Української Церковної Ради до вояків.

Далі Ів. Огієнко виголосив свій реферат. По рефераті відбулася дискусія. 14 березня проф. В. Біднов виголосив свій реферат про Українську Автокефальну Церкву (цей реферат ми повинні були виголосити в своїх частинах). Після цього давали звіти з своєї діяльності священники. Інформації були досить бліді. На запити проф. Огієнка, якою мовою священники відправляють Службу Божу, всі (виключаючи мене) відповіли, що відправляють церковно-слов'янською мовою, звичайно з українською вимовою, з тої причини, що не мають службників в рідній мові. Над цією важною справою ми довгий час дискутували і вивнесли резолюцію — доручити о. П. Білонові по приїзді до Олександрова розпочати друкувати Літургію Івана Золотоустого за перекладом Всеукраїнської Православної Ради.

По приїзді з Тарнова я скликав на нараду деяких старшин, що цікавилися церковною справою, щоб заснувати Брацтво. На цьому зібранні обрано президію в складі 5-х членів і вона приступила до своєї праці. При неможливо важких обставинах і без шага грошей довелось починати й провадити організацію і лише завдяки нашій упертості Брацтво Св. Покрови стало міцно на ноги і розвинуло свою активну й досить плідну працю.

Якраз в цю пору надійшла до 6-ої дивізії друкарська машина. Та поки знайшли приміщення для друкарні та встановили машину, пройшов чималий час, а тут наспіли вимоги від священників надіслати їм службники українською мовою. Я наскоро надрукував службу Божу (переклад Всеукраїнської Церковної Православної Ради) на гектографі до 40 примірників. Трохи згодом упорядкували друкарню і я дав друкувати: а) Вечірню і Ранню для священника (переклад Кам'янецької Церковної Ради), б) Вечірню, Ранню і Літургію для хору.

ГОЛОВНИЙ ОТАМАН С. В. ПЕТЛЮРА В ТАБОРОВІЙ ЦЕРКВІ.

5 квітня 1921 року до нашого табору приїхали бл. п. Головний Отаман С. Петлюра, ген. Омелянович-Павленко старший і ген. Сальський та відразу всі спрямувались до нашої церкви. Короткий моле-

бень відправили о. Маринич та я. При зустрічі Головного Отамана о. Маринич виголосив коротку, але палку промову. Він м. ін. сказав, „що українські мечі перекуються на рала тільки тоді, коли гасло Самостійна Українська Держава перетвориться в дійсність”. Головний Отаман і всі генерали були здивовані, коли побачили церкву в українському стилі, правда ще не викінчену, та почули хоріві співи в рідній мові. По відході з церкви Головний Отаман та ген. Омелянович-Павленко дякували маляреві Крушельницькому, хористам та мені.

ЗАКІНЧЕННЯ БУДОВИ ПОХІДНОЇ ЦЕРКВИ. ЯК МІСЦЕВА ПОЛЬСЬКА ВЛАДА СТАВИЛАСЬ ДО НАС. БИДГОЩ. ЛІТУНИ ПОВІТРОВОЇ ФЛЬОТИ. ДРУК МОЛИТОВНИКА. ВИРІБ ХРЕСТІВ, ЦЕРКОВНИХ СОСУДІВ. ДИРИГЕНТСЬКІ КУРСИ. ДОГЛЯД ЗА ДІТЬМИ БІЖЕНЦІВ. ПЕРЕКЛАДОВА КОМІСІЯ.

Перед Великодними Святами іконостас таборової похідної церкви був викінчений. *) Церква робила в ці урочисті дні надзвичайно гарне вражіння. По Службі Божій, підчас свячення пасок по бараках роздавали стрільцям „Слово Івана Золотоустого на Великдень”, перекладене на українську мову перекладовою Комісією.

Польська влада відкрила на Великдень місцеву православну церкву, в якій я спочатку правив, але недовго. На десятий чи що день викликали мене до староства і знову заборонили мені відправу; церкву запечатали, а мене з родиною примусили негайно залишити парафіяльне мешкання. Далі староста міста викликав до себе всіх місцевих православних білорусинів та москалів, разом 16 родин, і багатьом із них запропонував залишити негайно Олександрів Куявський. Причина очевидно та, що я та місцеві парафіяни нераз писали листи до Варшави та їздили зі скаргами на староство, і ось за це місцева влада пімстилась на них та й на мені.

До нашої церкви у свята приїздили із далеких околиць (Торунь, Бидгощ, Познань, Влацлавек і ін.) різні емігранти, щоб задоволити свої релігійні потреби. Частенько й я їздив до Бидгоща, де перебували наші літуни, з якими я працював разом в Повітровій Фльоті підчас нашої визвольної боротьби 1917—1920 рр. Там я відправляв Служби Божі. На ці відправи приходили й місцеві московські емігранти, переважно б. дідичі. Хоч я правив Службу Божу виключно українською мовою, ці емігранти запрошували мене спеціально і для них відправляти Службу Божу. Я нераз приїздив до них і підчас відправ читав зворушуючу молитву „За отчизну” проф. Ів. Огієнка, яка й росіян зворушувала до сліз. Я майже всім роздавав цю молитву на пам'ятку про видання У. А. Ц.

Козаки й старшини нераз скаржились, що не мають календаря та молитовника в рідній мові. Я вніс пропозицію на засіданню Брацтва,

*) Підчас моїх місій в Америці в стейті Пенсильванія я дуже здивувався і зрадів, коли побачив в українській православній церкві в Арнольд іконостас, побудований згідно з нашим проектом.

щоби приступити до друку молитовника. *) Ідучи назустріч бажанню стрільців і старшин, Брацтво Св. Покрови при 6 стрілецькій Січовій дивізії випускає „Коротенький Український Православний Молитовник”. Матеріяли до цього молитовника були: „Коротенький Молитовник” видання Кам'янецького Кирило-Методієвського Брацтва та Літургія Івана Золотоустого (переклад В. Ц. П. Р.). В кінці молитовника містилася коротка розвідка: „Головні етапи в життю Української Православної Церкви”. Надруковано було молитовників 1500 примірників, із них 200 примірників роздано стрільцям безплатно. Видатки на друк різних церковних книжок росли, матеріальної помочі ми не діставали і треба було щось робити, щоби направити наше тяжке матеріальне становище. І ось являється у мене думка виробляти натільні хрестики, священні хрести та церковні сосуди, яких після війни бракувало на Волині.

Брацтво пішло назустріч, зробили шпальт, я дістав у літунів в Бидгощі даремно алюмінія, і братчики випускали сотками маленькі хрестики, які продавались в таборах та розповсюджувались і на Волині, Холмщині та Гродненщині. Справа з священними хрестами та з церковними сосудами була значно складніша, але при своїй упертості ми й тут поборювали різні труднощі і постачали на замовлення священні хрести, сосуди та печатки.

Далі Брацтво засновує книгозбірню, продає духовні книжки різних видань, Святе Письмо Старого і Нового Заповіту, фотографічні знімки нашої церкви, різні українські відзнаки, герби, що виписували зі Львова.

В липні наше Брацтво відкрило скорочені диригентські курси. На початку учалося 42 курсисти, пізніше 32, із них 13 старшин і 19 козаків. Виклади виголошували: завідуючий курсами диригент С. Шебалин (учень консерваторії) та його помічник Михальченко. Теоретична наука скінчилася у вересні і розпочалися практичні вправи. Офіційно випуску не робили, бо завинили п. Шебалину частину грошей за науку і він відмовився переводити іспити. Все ж трохмісячна наука на цих курсах принесла слухачам велику поміч, і не один із них час-від-часу диригував у церкві, а в майбутньому не один із них став добрим диригентом. Взагалі, всі ті слухачі, діставши добру музичну підготовку, брали участь, як в церковних, так і в світських хорах, та розїжджали по провінції з концертами і мали успіх.

Мало також Брацтво на своїому моральному і фактичному об'язку догляд за дітьми біженців і наглядало за розподілом для них допомоги та одежі, уряджувало для таборян виклади релігійно-морального змісту, духовні концерти. Виготовило також дві власні прекрасні хоругви в українському стилі.

Значною була діяльність Брацтва і в чисто культурно-релігійному обсягу. Випустило воно: а) листівки з видом іконостасу нашої церкви й окремо образ Покрови Божої Матері в українському стилі, б) статут Брацтва св. Покрови 6-ої стр. Січ. дивізії і в) виготовило Синодик,

*) Вскорі по висвяченні, Брацтво надруковало на гектографі початкові молитви і роздавало бажаним та все це не задовольняло їх, а календар майже щомісяця друкувався на гектографі і роздавався бажаним стрільцям.

вписало до нього всіх лицарів, що згинули в боротьбі з москалями, і Синодик виставили в церкві.

Відчувався у нас брак українських церковних книжок і Брацтво обібрало комісію для перекладу Апостола на кожну неділю, деяких треб, акафістів та ін. До комісії ввійшли: полк. Яворський, сотн. Шевченко й я. Поза комісією сотн. О. Костюченко багато дечого сам перекладав. Наше Брацтво відгукалось на кожну важливу подію і дещо ми тут занотуємо:

1) Надсилали братчики до Предсідника Конференції в Генуї протест проти московських утисків.

2) Видали Сенаторові С. Шелухинові уповноваження бути представником у Стокгольмі на конгресі Християнських Церков для захисту інтересів Української Автокефальної Церкви.

3) Приймали участь на першій українській зїзді у Варшаві, де підносили справу утворення свого українського Єпископату на еміграції.

4) На різних зїздах, виставах, що відбувались в Празі, Варшаві та в ін. містах, розповсюджували всі наші видання.

5) Брало участь у світовій виставі в Брюсселі. Наші інваліди мали там свій власний кутик і Брацтво уповноважило їх бути представниками Брацтва; всі наші видання, листівки з фотографією нашої церкви були на виставі а також перше число видаваного в таборі Релігійно-Наукового Вістника.

В липні народжується у мене думка випускати журнал релігійного змісту. Думка дуже смілива, бо як її при наших злиднях зреалізувати та де знайти відповідних авторів-співробітників? Не з одним громадянином я ділився цією думкою. І ось на засіданні Брацтва я підношу цю справу. Братчики поставилися ніби прихильно, але питають мене: звідки гроші я дістану та звідки відповідний матеріал роздобуду? — Якось то буде, — кажу я, — але берімося сміло. З нами Бог! Та крім того не ми ж одні, я певний, що й Брацтво 4 дивізії не відмовить взяти з нами рівну участь. Отже, нам легше буде.

По довгих розмовах прийшло до згоди і я цілком віддався цій важній справі.

Розписав листи — до пок. проф. В. Біднова, проф. Ів. Огієнка та до деяких видатних осіб про надсилку відповідної літератури; виклопотав у представника У. М. С. А. п. Вуківа паперу та звернувся до Брацтва 4 дивізії з проською прилучитися до нас. Довший час братчики 4-ої дивізії не погоджувались та всеж на зборах Брацтва я переконав їх, що краще нам спільно випускати журнал. Далі обібрали Редакційний Комітет. Від нашого Брацтва до нього увійшли: п. Л. Волохів і я, а від Брацтва 4-ої дивізії п. Михалкин та Солодецький. Тоді ж ми вирішили, яку дати назву нашому органі. Після довгих дебат всі пристали на те, щоби наш журнал мав назву „Релігійно-Науковий Вістник” та постановили випускати його по змозі сил і засобів, „неперіодично”. Праця в редакції закипіла. Наші таборові редактори почали писати статті на визначені теми, надійшла від проф. В. Біднова цінна історична розвідка. Цілий матеріал до друку подали ми в середині числа вересня 1921 р., а 30 вересня вийшов уже з друку перший духовний журнал українською мовою: „Релігійно-Науковий Вістник”.

Я підкреслюю перший, бо в дійсності до того часу ані на Україні, ані на еміграції не виходив духовний православний журнал українською мовою. Надруковано було РНВ лише 300 примірників. Та ізза браку грошей повстали великі труднощі. Друкарня вимагала заплати і відмовилась видати на кредит журнал і я змушений був позичити досить порядну на той час суму, щоби викупити журнал. Громадянство поставилося до першої нашої праці щиро та й преса досить прихильно віднеслась. В найповажнішій газеті „Українська Трибуна” М. Вороний писав: „Гарне вражіння справляє вступна редакційна стаття, написана з лірично-релігійним і патріотично-національним піднесенням. Також симпатичне вражіння робить і невеличка стаття свящ. П. Білоня. Найбільш солідною працею в журналі є інформаційно-історична стаття проф. В. Біднова. В ній є чимало цікавого і докладного матеріалу з історії нашої церкви. Взагалі, як на початок, 1 ч. журналу зредаговано досить гарно, але зате мова викладу статей заслугує якнайострішого докору”. В другій газеті читаємо: „Вражіння після прочитання „РНВ” ч. 1 видається добрим. Особливо тим, що всі статті можна читати. А це неабиякий плюс їх. Бо коли пригадати собі всі ті вимочені в прибранім фальшивім смиреномудрії писання „божественні” всяких духовних борзописців колишніх, від яких віяло якимсь старим, старим, аж „ветхім” духом, то в цьому відношенню „РНВ” позитивне і відрadne явище”.

РІЧНІ ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ БРАЦТВА СВ. ПОКРОВИ ПРИ 6 ДИВІЗІЇ.

В серпні 1921 р. відбулися річні Загальні збори членів Брацтва св. Покрови 6 дивізії; була обібрана нова президія в складі: Голова о. П. Білон, заступник полк. Яворський, секретарь хор. Шевченко, скарбник сот. Василів і радні: урядовець Циба (б. член В. Ц. П. Р.), підхор. Хархун і четовий Воблий. На цих же зборах обібрано почесним членом Брацтва Командира дивізії ген. Безручка, який завжди йшов назустріч Брацтву і нераз подавав моральну та матеріальну поміч. Зі справоздання виявилось, що Брацтво приступило до своєї тяжкої праці за таборовими дротами без жадних засобів, весь час мало тяжкі борги, але, не вважаючи на перешкоди, Рада Брацтва твердо йшла з вірою в святу свою працю за раз наміченим пляном до здійснення своєї мети — морального обєднання українського козацтва та його національно-релігійного виховання. Всю працю Рада Брацтва за минулий час поділила на такі ділянки: 1) культурно-освітня праця: а) виклади релігійно-морального змісту, б) читання і розмови по бараках, в) духовний концерт і г) диригентські курси церковних та світських співів; 2) видання: а) друк церковних книжок, б) друк журналу „РНВ”, в) переклади з церковно-слов'янської мови на українську і г) друк листівок з видами похідної церкви та образів; 3) вироби: а) церковних посудів, хрестів; 4) благодійна діяльність: а) допомога дітям та біженцям в таборі.

В складі Брацтва на той час було до 200 членів, як старшин так і козаків. На зборах встановили членські вкладки: вступна 20 мар. і що місяця 5% від платні. Але платні ніхто не одержував, тому ніхто і не вносив своїх вкладок.

ПОСВЯЧЕННЯ ЦВИНТАРЯ В ОЛЕКСАНДРІВСЬКІМ ТАБОРІ. НАВЯ- ЗАННЯ ЗНОСИН З П. Є. БАЧИНСЬКИМ В ЖЕНЕВІ. УПОВНОВАЖЕН- НЯ, ДАНЕ ЙОМУ ВІД БРАЦТВА БУТИ ПРЕДСТАВНИКОМ НА КОН- ФЕРЕНЦІЇ ВСЕСВІТНЬОГО АЛІАНСУ ЦЕРКОВ У ЖЕНЕВІ.

У неділю 18 вересня 1921 р. відбулося урочисте посвячення цвинтаря і пам'ятника помершим українським воякам в Олександрові. Недалеко за табором зноситься могила, а на самій вершині її чорний запорозький хрест; на тому хресті українськими золотими літерами є напис: „Борцям за волю України — старшина й козацтво 4 і 6 стрілецької дивізії”. Навкруги насипано могилки і на кожній деревляний хрест. В тих могилах — українці, добровольці й большевики. Всіх їх прийняла земля і примирила. Кільчастим дротом відгорожено цвинтар. Багато було положено праці, щоби ту високу могилу висипати, щодня ходили на цвинтар наші вояки — ходив і я нераз — та прикрашали цвинтар. Останні гроші вкладали на пам'ятник. І на далекій чужині залишилась прекрасна пам'ятка, той чудовий чорний хрест-спомин про тих, хто віддав у боротьбі найдорожче — своє життя. Після посвячення і панахиди прибув Протопресвітер Війська Українського о. П. Пашевський і виголосив коротеньку промову в честь свята.

У вересні 1921 р. одержали ми лист від відомого громадського діяча п. Євгена Бачинського з Женеви, в якому він звертався до нас, щоби надіслати йому від нашого Брацтва уповноваження на захист інтересів нашої Української Автокефальної Церкви на Всесвітнім Аліансі Церков. Брацтво надіслало йому уповноваження „захистити інтереси, як нашої Автокефальної Православної Церкви так і Брацтва св. Покрови серед закордонних громадських кол” зі звітом з нашої праці за минулий час та всі наші видання. Зі звіту делегата п. Є. Бачинського („РНВ”, ч. 2, 1922 р.) ми довідались, що він був на конференції Всесвітнього Аліансу Церков 14 і 15 вересня 1921 р. і приймав в ній чинну участь; як запрошений представник У. А. П. Ц. відчитав свою експозе, що його присутні вислухали з великим зацікавленням, ухвалили долучити до матеріялів Конференції і занести до протоколів такі його точки:

- 1) Бажання України приступити до Аліансу.
- 2) Потреба матеріяльної помочі для діяльності Українським Православним Брацтвам, збігцям з клиру і на видання релігійно-моральних публікацій для українського населення в Польщі і для інтернованого козацтва.
- 3) Спомогти утриманню богословів у вищих школах, як православних так і англійських.
- 4) Звернути увагу на забезпечення релігійних прав для української православної людности в Польщі.

Від цього часу й розпочинається у мене жваве листування з п. Є. Бачинським, яке, мусимо признати, дало нашому Брацтву, а особливо мені, моральну та й матеріяльну поміч. Та декому це листування „з закордоном” не подобалось і нам заборонили листуватися, як з п. Є. Бачинським, так взагалі з закордоном. Та ми, братчики, не бачили

нічого злого в „закордоні” і, не звертаючи уваги на заборону, продовжували надалі листування в імені Брацтва, і такі листування і зносили приносили велику користь для нашої загальної справи.

ТАБОР ІНТЕРНОВАНИХ В ЩИПОРНО. ЦЕРКОВНИЙ ХОР.

На початку грудня 1921 р. ми всі задротянці змушені були залишити Олександрів, хоч як нам цього не хотілось. Нас перевезли в товарових вагонах до табору Щипорно, що лежить в 3-4-х кілометрах від Каліша.

В Щипорні була велика деревляна церква, побудована ще раніш наспіх і вся в дірах, із земляною долівкою. Взимі відправляти в цій церкві не було можливо. Та всеж ми поставили наш похідний іконостас і першу Службу Божу я відправив на Різдво. Таборян зійшлось досить поважне число. Та в слідуючі недільні свята ізза великих морозів вояцтво цілком не приходило.

Деякий час я відправляв Службу Божу в бараках, де перебували козаки, та в шпиталевій церкві; вскорі ж звільнився один барак, куди ми й перенесли свою похідну церкву. Взимі ізза браку обуви та одєжі (деякі козаки були цілком голі й босі) церква в Щипорні нераз світила пустою. На весні і вліті козацтво частіше вчашало до церкви. Тих же старшин і козаків, що мали будьяку приличну одєжину, завжди можна було зустрінути в церкві. Підчас великих національних свят, храмового свята Покрови Божої Матери, церква завжди була переповнена. З церковним хором ми нераз мали клопіт. В Олександрові пишались ми навіть двома церковними хорами, а в Щипорні бували навіть випадки, що співало 4-5 хористів або один дяк. Був тут зорганізований прекрасний церковний хор (мужеський), був навіть одного часу і мішаний хор. Хористи за свою працю вимагали збільшення пайка і мали рацію ставити таку вимогу. Та не так то легко було задоволити співаків, бо бували перешкоди. Всеж і цю досить тяжку справу ми залагоджували і тоді мали нагоду чути прекрасні співи, які нераз зворушували задротянців. Нераз з Каліського табору приходив мужеський хор під орудою талановитого диригента, але не памятаю вже, як його на прізвище, і співав Службу Божу. То були заводові співаки, артисти, вони своїми мельодійними співами викликали особливе натхнення. В такі неділі кожний вояк спішив до церкви. Відправа в рідній мові, чудові божественні співи зворушували наших вояків; тут в своїй церкві вони виявляли свої жалі, і не один з них крадькома витирав сльози з очей.

ЗАСНУВАННЯ ГОЛОВНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ РАДИ БРАЦТВ СВ. ПОКРОВИ. УКРАЇНСЬКА СЕКЦІЯ НА СВІТОВОМУ АЛІАНСІ ЦЕРКОВ. ПРОФ. ІВ. ОГІЄНКО. БРАЦТВА ВІДМОВЛЯЮТЬСЯ БРАТИ УЧАСТЬ НА ВСЕСВІТНІМ АЛІАНСІ ЦЕРКОВ. ДУМКА ПРО ОБЕДНАННЯ БРАЦТВ В ЩИПОРНІ. ВИПУСК „Р. Н. В.” Ч. 2.

Майже в кожній військовій частині позасновувались Брацтва св. Покрови, але треба сказати правду, що ані одно Брацтво, окрім Кирило-Методієвського Брацтва в Калішу та Брацтва при 6-ій стрілецькій дивізії, не провадило ніякіської праці в своїх частинах. І ось пов-

стає у нас думка поєднати всі Брацтва та створити Головну Раду, яка б і спонукувала Брацтва до праці, давала б вказівки, що треба робити, та ін. В цій справі я тричі був у Головного священика прот. о. П. Пащевського. Отець Пащевський з цією думкою погодився і 9 січня 1922 року в Каліському таборі повстала ухвала: конечним є заснування Головної Військової Ради Брацтва св. Покрови для об'єднання всіх брацтва військових частин і координації їх праці. На цьому ж засіданні були намічені й головні точки статуту, щодо організації Головної Ради й її складу. Було ухвалено, що Головна Рада складатиметься з 2-х постійних представників від кожного Брацтва. На перші збори прибули представники таких брацтва: 2-ої Волинської дивізії, 3-ої дивізії, 4-ої Київської див., 6-ої стр. Січової див., Мазепинського кінного полку, Пастирських курсів, Державної Юнацької школи і від бувшого штабу Дієвої Армії. На зборах усталено, що майже всі брацтва, за виїмком двох, не проявляють активної праці, і тому деякі представники домогались, щоби брацтва, що існують лише на папері, виказали свою чинну діяльність. На цьому засіданні обібрали Президію в складі: Голова Ради прот. П. Пащевський, заступ. прот. Н. Никитюк, скарбник о. Білон; радники: генерал Ольшевський та ген. Порохівщиків. При Головній Церковній Раді заснували наразі дві секції: редакційну і видавничу. Таким чином, як бачимо, мрії Брацтва нашої дивізії здійснились, ведені одною ідеєю спільної праці. Та то були лише мрії... Хоч в таборах було щось до 15 священослужителів разом з дияконами, в брацтвах праця не поживалювалась і Головна Рада не реагувала на це.

В червні 1922 р. з ініціативи нашого Брацтва Головна Рада скликала збори всіх брацтва для вирішення справи про заснування Української секції на світовому Аліянсі Церков та надсилку туди делегата в особі п. Євгена Бачинського, що перебував у Женеві. На цих зборах я дістав доручення виголосити реферат про потребу заснування вищезазначеної секції. Всі принципово погодились, але вимагали статута. По одержанні з Женеві від п. Є. Бачинського статута, знова скликано всі брацтва. Та заснувати Українську Секцію на Світовому Аліянсі Церков не пощастило, бо більшість членів піддалися агітації, і цю справу відіклали до приїзду Міністра Ісповідань проф. Ів. Огієнка. Незабаром проф. Огієнко приїхав і на нараді духовництва та членів Брацтва в Каліському таборі 9 липня 1922 р. прот. П. Пащевський просив п. Огієнка дати інформації про Українську Секцію на Світовім Аліянсі Церков: чи варто нам мати її та чи можемо дати уповноваження п. Є. Бачинському. Проф. Огієнко сказав приблизно таке: „Першзавсе Брацтва не мали права братися за таке діло, як заснування Української Секції на Світовому Аліянсі Церков, бо в статуті Брацтва про це ніде не сказано. На цьому Аліянсі ані католики, ані росіяни не беруть участі; переважно там є протестанти. Отже виходить, що ми, українці, прагнемо до протестантів.*) На мою думку, ми не повинні брати там

*) На тих конгресах між іншим приймали і приймають участь не лише протестанти, але й Православні Церкви, так напр. є там представники від Вселенського Патріярха, Греції, Югославії. На ці конгреси їздив декілька разів теперішній Варшавський Митрополит Дионісій.

участь". Коли ж проф. Ів. Огієнкові вказали на його статтю в „Українській Трибуні” за 1921 р. про надіслання ним на Конгрес в Женеві, як делегата від Української Автокефальної Церкви, п. Є. Бачинського, то на це проф. Огієнко відповів, що в минулому році так було, ми мали делегата в особі Є. Бачинського, але він тепер не є делегатом, і в даний час мусимо вести іншу політику. Все ж прикінці проф. Огієнко сказав, що Брацтва можуть заснувати таку секцію при Аліянсі Церков, але, як щось станеться неприємного, то вся відповідальність буде лежати на Брацтвах. На цім збори й скінчились.

Брацтво 6-ої дивізії не було задоволене такою відповіддю і продовжувало далі вживати заходів, щоби мати за всяку ціну свою національну секцію в Аліянсі. Писали до проф. В. Біднова стати на чолі нашої секції, писав Є. Бачинський до Волинського Єпископа Дионісія (нині Митрополита), та поки одержали відповідь, то втратили багато часу і не змогли надіслати уповноваження, бо було запізно. 5-го серпня розпочався в Копенгазі Конгрес. Отак не пощастило нам, в такий сумний час, мати свою секцію в Аліянсі Церков, і думалось мимо волі, що ми не доросли ще, коли відмовляємось працювати разом з культурними народами ізза страху, що комусь це буде неприємно. Та колись будемо жалувати...

Не зайвим буде тут розяснити, що ж то за Аліянс, яку він має мету і що ж позитивного він дав би нам, українцям?

Світовий Аліянс для міжнародньої приязні через Церкви має надзвичайно гарну мету, а власне: 1) Завязати контакт поміж ріжними церквами. Церкви мусять заснувати в кожній країні національні комітети; вони мають завдання впливати через Церкви, як корпоративні одиниці, в дусі спільної праці для розвитку міжнародньої приязні і усунення війни. 2) Визнаючи, що головним завданням християнізму є розвивати дух згоди і братерства, зрозуміло, що всі Церкви всіх країн вживатимуть впливу, який вони можуть мати на народи, парламенти і уряди, щоби досягти приязних відносин поміж націями.

Наша Українська секція змогла би на таких світових конгресах заманіфестувати прагнення нашої нації, інформувати про всі кривди, які завдають окупанти на наших землях, досягти чогось позитивного для Церкви і народности. Можна було б виеднати якоїсь допомоги для сиріт, для голодуючих (якраз в Україні був голод), для інтернованих, можна було б виеднати допомогу для священників, що втікли від большевиків, одержати для наших богословів стипендії.

Отже, у нас була знаменита нагода заснувати національну організацію, що мала б коріння в світовому інтернаціоналі всіх протестантських, англійських і деяких православних Церков. А це не абищо!...

Все ж таки ми дещо зробили. Ми посяяли думки про Аліянс, про потребу організації і приєднання до міжнароднього церковного інтернаціоналу, вмістили статті в „Реліг.-Наук. Вістнику” та в англійських і французьких журналах і часописах. Ця робота дурно однаково не пропала, а свої овочі ще колись принесе. Ми розколихали декого, внесли нові ідеї та стремління.

Після цієї невдалої для нас спроби вступу до Аліянсу Головна Рада брацтв цілком завмерла. Рада фактично перестала існувати. Брац-

тва не сходились на збори, життя в брацтвах підупало. Коли не пощастило всім нашим таборовим брацтвам об'єднатись для спільної праці, то наше братство знова вносить думку об'єднати хоч брацтва, що перебувають в Щепіорні. І ось на річних зборах Брацтва 6-ої дивізії, що відбулися в жовтні 1922 р., викрилось, що в Щипіорні брацтва в військових частинах фактично не існують, окрім нашого. Отже справа об'єднання відпала, а виникла нова справа: як перетворити наше Брацтво в таборове, або утворити нове братство, куди б увійшли механічно члени всіх інших завмерлих брацтв. Після дискусій вирішили не руйнувати Брацтва 6-ої див., яке вже має свою історію і налагоджену працю, а заснувати нове загально таборове братство.

Відбулось декілька засідань, склали статут та з цього об'єднання і на цей раз нічого не вийшло.

За цей час праці біля нашого Брацтва згуртувалось багато поважних церковних та громадських діячів. До Брацтва вписалось поважне число старшин та козаків з інших частин. Брацтво вело з ними листування. Навязалися зносини з Американською Українською Православною Церквою, куди ми надіслали також наші видання. В американському церковному часописі „Дніпро” передруковувались різні статті з нашого журналу „Р. Н. В.” та з молитовника.

По виданню ч. 1. „Р. Н. В.” і брошури проф. В. Біднова: „Справа розмосковлення Богослуження Православної Церкви на Україні”, на дальшу видавничу діяльність у Брацтва зовсім не було грошових засобів. І лише завдяки допомозі Женевського Українського Клубу і особисто матеріальної допомогі п. Є. Бачинського Брацтво мало змогу знову розпочати свою видавничу працю. Виготовлено було відповідний матеріал і знову по сімох місяцях перерви вийшов з друку „Р.Н.В.”, число друге.

На цей раз журнал ми випустили самостійно, бо Брацтво 4-ої дивізії відмовилось увійти з нами в спілку ізза браку грошей.

Українські часописи по виході ч. 2. „Р. Н. В.” і на цей раз щиро відгукнулись. В „Соборній Україні”, що виходила у Відні, читаємо: „Колись наші соціалістичні будувателі У. Н. Р. ревно викорінляли релігійність серед українського народу. Тепер жертви їх державної творчости в біді і злиднях на чужині засновують релігійні брацтва і на останні загаровані копійки видають релігійний журнал. Колись Україна вдячно згадає тих піонерів українського релігійного національного відродження, що тепер без огляду на всі важкі умови взяли на свої плечі тяжкий великий труд, як видання релігійного журналу, а ми від щирого серця бажаємо: „Дай, Боже, довгий вік та журавлиний крик”.

ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТАРОВИНИ. НОВА РИЗА ДЛЯ ЦЕРКВИ 6-ОЇ ДИВІЗІЇ.

Ще в Олександрові Куявському у декого виникла думка зробити для церкви в українськiм стилі ризи, які додавали б ще більше українського характеру Службі Божій. Та матеріальні злидні тоді ще не дозволили перевести задуманий плян в життя. Щойно з переїздом до табору Щипіорно взяла на себе ініціативу пошиття і вигантування ризи

пані Христина Сушко. На кошт дивізії і Брацтва було куплено білого полотна і підшивки, а кольорові нитки офірував представник І.М.С.А. п. Вуків, який між іншим завжди надзвичайно сердечно ставився до всіх наших вимог і майже завжди їх задовольняв.

Проект ризи і вишивок дав сотн. О. Костюченко. За чотири тижні до Паски розпочалася праця, в якій брали участь жінки-членкині Союзу Українок і старшини 6-ої див. Головну працю, вишивку гапту, спини і низу, і дещо хрестом виконала п. Хр. Сушко при допомозі панни В. Лінди. Про це варто згадати, бо, не зважаючи на недугу, пані Хр. Сушко дні і ночі просиділа над працею, аби закінчити ризу до Великодної Служби.

У Великодну Суботу увечері риза була готова і Пасхальну Службу я правив у новій ризи. Вишито було ризу, епитрахиль, набедреник, пояс і поручі.

В „Р. Н. В.” ч. 4-5 можна прочитати цікаву статтю п. Євгена Маланюка про нову ризу. Він там писав, що „узори вишивок виконані по прекрасному проекту сотн. О. Костюченка, відзначаються глибоким почуттям української старовини, українського узору і українського орнаменту. Виконання узорів вишивкою треба визнати не тільки гарним, а й майстерним.

„Поява церковного убору тепер, в страшний час нашої апокаліптичної національної боротьби, воскресення цього прекрасного, ароматом давнини напоеного закутка нашої церковної історії — вишиваної священницької ризи — хай буде великим символом. Символом відродження. Символом віри в майбутнє!

„Знаменням того, що національна церква наша українська, що відроджується на наших очах, знову дасть нам свою моральну підтримку в боротьбі, знову стане підвалиною української державности, знову явить нам Копистенських і Тукальських”.

Брацтво 6-ої дивізії надіслало найщирішу подяку до Хв. Філії Союзу Українок табору Щипіорно і зокрема пані Хр. Сушківій та сотникові О. Костюченкові за їхню працю.

Трохи згодом пані Хр. Сушко вишила пречудовий обрус на Св. Престіл, а пані Є. Мишківська і Горбанівська вишили покривці.

ВИПУСК „Р.Н.В.” Ч. 3 І 4/5. ВИДАВНИЧЕ ТОВАРИСТВО „ДО СВІТЛА”.

В травні 1922 р. почали надходити статті від наших поважних співробітників і матеріялу вистарчило аж на два числа. В червні випустили третє число „Р.Н.В.”. Від цього числа і до кінця я був відповідальним редактором журналу.

Вскорі вийшло з друку і 4/5 число (подвійне).

В „Православній Волині” ч. 24. за 1922 р., органі Волинської Духовної Консисторії, читаємо надзвичайно цікаву критику на наш журнал, ч. 4/5. Подаємо з неї короткий витяг:

„Кому не відомо, яке гірке життя на вигнанні. Одірваність від рідного народу і культури, одірваність від родини, тяжка, а часом і непосильна чорна праця на кусок насущного хліба; голод, холод і бруд; байдужість з боку тих, кому ще не довелось зазнати життя на вигнанні

— от самі звичайні злидні емігрантської долі. Цілком натурально, що в таких умовах зникають в людині вищі людські запитання, почуття грубіють, серце тупіє, духовний стан принижується... І кому довелося змарнувати довгий час на вигнанні, той і сам змарнується; на місто ідейного захоплення повстає в ньому холодна і черства байдужність. Добре розуміла значіння примусової еміграції стара російська влада, а тому і користалася нею, як певнішим засобом боротьби зі своїми ідейними противниками та їх „оздоровлення”.

„Але світло в темряві світить (Іоан 1. 5). Чия душа є захоплена щиро святим огнем любови до добра, до святого, не легко і не скоро він у неї вгасає. Бо людина кохається цим огнем, як відгуком Божественної істоти, і не дається з ним розлучитися. От перед нами блеск такого саме святого огня в живих людських душах. „Релігійно-Науковий Вістник”, випущений уже 4/5 числом Українською інтелігенцією, що перебуває на еміграції. 60 сторінок дрібного друку написано людьми розпорощеними в Щепіорно, Стрілково, Каліші, Макові, Женеві, Білограді, а надруковано людьми голодними, босими, обдертими... 60 сторінок дрібного друку! Хто стоїть близько до редакторської справи, тому лише добре відомо, що значить зібрати відповідний матеріал для такої книжки та надрукувати її в сучасних умовах. А розгорніть її і ви на здивовання стрінете не плач людини над своїм горем, не нарікання на свою долю, чи чужу байдужість, не крик: — допоможіть! а вільну від тяжких сучасних умов думку та ідейні переживання.

„Духа не вгашайте” (1 Фесал. V. 19) от наше бажання, що виникає в серці нашому після прочитання журналу. Цей апостольський заповіт треба віднести насамперед до видавців його; „не вгашайте в собі огня віри і любови до добра і истини, що горить у Вас. Але ж слово Апостола ми мусимо пам'ятати і для себе: Отже наш святий обов'язок піддержати кожну прояву духовости і духового життя і допомогти їй, не дати їй вгаснути”.

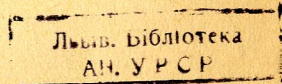
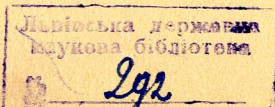
„Духа не вгашайте”.

Проф. Огієнко ще в жовтні 1921 р. пропонував мені виїхати до Америки на посаду священника в українській православній дієцезії. Я дав на це згоду. *) В зв'язку з моїм відїздом Є. Бачинський, який приймав надзвичайно діяльну участь в справах нашої Церкви, брацтва і видавництва, хоч сам жив в Женеві, — піддав мені думку заснувати таке видавництво, яке змогло би видавати свій власний орган, незалежно від того, де будуть знаходитися його члени. **)

По виміні думок між мною і Є. Бачинським було вирішено заснувати Т-во „До Світла”, яке й було засновано в березні 1922 р. з таким

*) Мені так і не пошастило відїхати тоді до Америки згідно з пропозицією і клопотами збоку проф. Ів. Огієнка. Я подав прохання до Єп. Дионісія, нині Митрополита, про призначення мене на парафію на Волині, але, як „автокефаліст”, дістав відмовну відповідь. Тоді я подав прохання в 1923 р. до Української Духовної Консисторії в Америці і вскорі одержав призначення.

**) Була думка, що я в Америці зможу продовжувати ту саму роботу, що й в таборах, але практика показала, що тут в Америці випускати книжки — дуже коштовна річ.

завданням: познайомити українське громадянство з духовною і філософічною літературою Заходу з спеціально практичною метою — вплинути на нашу інтелігенцію, яка є несвідома своїх обов'язків до віри і національної Церкви і нехтує заповіді Христа.

Нашим девізом були чудові слова Христа, сказані Никодимові: „Хто чинить по правді, той простує до Світла”.

Дирекція Т-ва з моменту засновання його складалася з таких осіб: Директорів — Євгена Бачинського (Женева) і о. Петра Білона (Щипіорно) та секретаря П. Гармаша (Щипіорно).

За весь час існування нашого Т-ва видано такі книжки:

1) „Шукання Правди” — Ф. Тома і „Хома Невірний” Дра Альта, переклад з французької мови Є. Бачинського. Надруковано було 500 примірників коштом вищезначених членів Т-ва.

2) „Життя і особа Григорія Сковороди” — Єрна, переклад з московської мови Євгена Маланюка. Надруковано було 500 примірників. Матеріальну поміч okazали нам св. п. Головний Отаман С. Петлюра і Др. Є. Лукасевич.

3) „Служба Божа св. Василя Великого” переклад з грецької мови прот. о. П. Табінського. Надруковано 500 прим. Значну матеріальну поміч оказав шановний перекладчик.

Мали на думці випустити „Літургію Раніш Освячених Дарів” і „Собор Українських Святих” — о. П. Табінського, „Історичний огляд церковного руху на Україні” — проф. В. Біднова, та Календар-альманах; думали купувати власну друкарню, та ізза мого виїзду до Америки видавничя праця „До Світла” припинилась.

Зроблено ніби небагато. Та коли прийняти на увагу несприятливі умови нашого таборового життя, наші злидні, то треба констатувати, що Т-во „До Світла” зробило за час свого існування максимум того, що воно могло зробити.

ВОЛИНСЬКЕ ДУХІВНИЦТВО ЙДЕ НА ПОМІЧ НАШОМУ ВИДАВНИЦТВУ. ПОДОРОЖ МОЯ НА ВОЛИНЬ. НАРАДИ СЕРЕД ВОЛИНСЬКОГО ДУХІВНИЦТВА. МИТРОПОЛИТ ЮРИЙ, АРХІЄП. ОЛЕКСИЙ.

Наш журнал передплачували деякі священники з Волині, Холмщини та з Галичини, передплачували й військові та світські люди. Та на великий жаль не мали ми найменшого підпертя з боку американських та канадійських наших священиків. Не вважаючи на оголошення в „Дніпрі” про наші видання, ми мали лише одного передплатника з Канади... Та ось волинське духівництво приходить нам на поміч.

В жовтні 1922 р. я одержав лист від одного найповажнішого ідейного священика з Волині (не вказую його прізвища з відомих причин). Писав він: „У волинського духівництва виникає думка видавати власний церковний орган-місячник. Колиб „РНВ” був би коло нас близьче, само собою ясно, що потреби в другому часописі не було би і для нас цілком підійшов би „РНВ”. Але нажаль Ваш часопис відділений від нас непрохідними просторами і ми мусимо мислити про щось інше. Отже покійно прошу Вас повідомити мене: 1) Чи могли б прийняти замовлення на друк нашого часопису; 2) Скільки взяли би за друк 500

прим. і 1000 окремо і 3) Чи не вважаєте, що нам можна би було зєднатися в одному часописі? Чи не можна було би Вам взяти на скільки днів відпустку і прибути в цій справі до нас". Підпис.

На першій засіданню Брацтва я поділився цією приємною новиною, бо з цього листа я передбачав наперед, що наш журнал нарешті зможе стати на міцні підвалини, тоді як до цього часу ми животіли, ми бідували.

З кожним випуском чергового журналу, чи то іншої книжки, я мав завжди великий клопіт. Книжка надрукована, а грошей на її викуп з друкарні нема. В касі грошей нема, і позичити нема де, бо всі наші інтерновані вояки бідні, не мали й копійки за душею. Нераз приходив я до розпуки. Та все це було недовгочасне — за якийсь час якимсь чудом книжка викупувалась з друкарні.

Поза матеріальною бідною, мусимо признатись, ми не мали морального підпертя з боку нашої церковної влади. Нам робили різні утиски, забороняли випускати журнал без попередньої цензури та всіляко загрожували нам.

І ось тепер завдяки волинському духівництву являється можливість стати на власні ноги та не бідувати. З великими труднощами виклопотав я аж у Варшаві у Міністра Внутрішніх Справ перепустку на подорож до Волині.

10-го листопада 1922 р. я вже був на місці. В той самий вечір зіхались на таємну нараду найповажніші священники і після наших розмов, що затягнулись далеко за північ, погодились на слідуєчих умовах: духівництво приймає „РНВ” за свій орган. Вирішили також випускати проповіді на всі неділі і свята і додавати до журналу. Дали мені деякі важні вказівки, дали трохи авансу, повернули гроші за подорож та пообіцяли надсилати потрібну літературу до журналу.

Давно я не переживав такої радісної хвилини. Ідучи дорогою до Щипіорна я нераз думав: чи не сон це? Чи правда тому, що сталось вчора на тій таємній нараді? І заспокоював себе, що це є дійсна правда. А в голові одні і ті самі думки: „духівництво пообіцяло надсилати матеріал до „РНВ” і дасть нам велике число передплатників... Та це ж неабияке щастя!...

І полилась вдячна молитва до Господа Бога за Його велику ласку до нас. Тепер я був переконаний, що „РНВ” буде виходити частіше і без всяких перешкод.

Переїздом через Варшаву на Волинь я рішив зайти до Варшавського Митрополита Юрія, тепер вже небіжчика. *) Покійний Митрополит симпатично ставився до нашого релігійного видавництва і навіть обіцяв давати наукові статті для „РНВ”. Отож я в тій справі і пішов до митрополита просити статті, а крім того просити призначити мене на Холмщину на одну із парафій, яка мене запрошувала до себе.

*) Його забив 8 лютого 1923 р. архимандрит Смарагд, людина психічно хора. Смарагд ставився до нашої справи вороже і вбивство митрополита це тільки один з моментів боротьби москалів з нами. Митрополит Юрій визнавав себе за українця, він народився на Поділлі, там же скінчив Духовну Семинарію, а Духовну Академію в Києві.

Владика прийняв мене не дуже щиро, суворий вигляд його очей трохи мене збентежив, та коли я заікнувся про парафію, то він відразу мені сказав: „Та ви ж Липківець”. Попросивши благословення, я вийшов з його покоїв.*)

В той самий час в Варшаві перебував архієпископ Гродненський (нині Волинський) Олексій Громадський. Пішов я і до архієпископа Олексія з тим самим проханням. Архієпископ Олексій прийняв мене надзвичайно сердечно. Він мене знав з листів, які я до нього, як до б. голови Волинської Духовної Консисторії надсилав в справі українських церковних книжок та інших церковних річей. Довший час ми розмовляли. Архієпископ Олексій цікавився таборовим життям та нашим видавництвом. Говорили ми по українському. Владика пропонував мені парафію в його епархії, але я відмовився їхати на Гродненщину, бо там переважно живуть білоруси. Моїм же бажанням було працювати лише серед своїх.

По приїзді до табору скликав я братчиків, поділився з ними тою приємною новиною та взялися ми всі дружно до праці. Написали листи до деканів Волинської епархії і просили їх, щоби на найблизшому церковному соборчику запропонували б духовенству прийняти наш журнал, яко свій духовний орган, та надсилали б передплату.

В скорім часі деякі декани надіслали постанови своїх соборчиків, в яких писали: „що вони приймають „РНВ”, як свій духовний орган”. Роботи в редакції настільки збільшилось, що я цілими днями, а то й ночами перебував в друкарні, то в канцелярії редакції, а наш секретар невтомний, ширий та ідейний працівник, Олекса Костюченко, також вибився із сил.

Щоб поліпшити тяжке становище своїх співробітників, Рада Брацтва ухвалила видавати їм допомогу: за кожний випуск „РНВ” мені й Олексі Костюченкові по 12.500 марок, таборовим поетам за поезії за стрічку 20 марок, а за наукову статтю (таборовим письменникам) від 8 до 10 марок за рядок. Це в переводі на сучасну валюту були гроші. До того ж часу ми всі працювали безплатно.

П. ЧИЖЕВСЬКИЙ, О. САЛКОВСЬКИЙ, П. ХОЛОДНИЙ, ГЕН. ЮНАКІВ В ТАБОРАХ. ЛИСТ ВІД С. ПЕТЛЮРИ. АМЕРИКАНСЬКІ Й АНГЛІЙСЬКІ МІСІ В ТАБОРАХ. АНГЛІЙСЬКА ПИСЬМЕННИЦЯ МІСС БЕАТРИСА ГЕРРЕДЕН.

До нашого табору приїздили частенько різні високоповажані гості, як напр. пок. П. Чижевський, О. Саліковський, П. Холодний, ген. Юнаків та інші. Всі вони цікавились нашою церквою, ризою та видавництвом. Цілими годинами просиджували в церкві та любувались красою її та чудовою, вишиваною в українському стилу ризою. Задавали різні питання, цікавились та розпитували про таборове життя.

*) Наше Брацтво та й я справді визнали нашу відроджену на Україні Автокефальну Православну Церкву на чолі з Митрополитом Василем Липківським. І от знайшлись добрі люди, поінформували про наш рух покійного митрополита Юрія мені на школу.

Небіжчик П. Холодний, відомий маляр, присвятив багато часу на відвідини нашої церкви і давав деякі зауваги. Він особливо тішився нашими здобутками в неволі і нераз гратулював всім нам за ті величні труди, які братчики поклали.

Через деяких поважних гостей я нераз одержував листи і гроші від бл. п. Головного Отамана С. Петлюри на видавництво „РНВ” та „До Світла”. Один з листів С. Петлюри тут наводжу.

„Свящ. П. Білоню.

Шановний панотче! Дякуючи Редакції „РНВістника” за присилку мені журналу і видань Благодійного Видавництва „До Світла”, які я завжди з великим інтересом та моральним задоволенням читаю, прошу прийняти від мене дальшу скромну допомогу.

В дальшому по змозі я буду пересилати на Ваші руки чергові допомоги. Щастя Боже в Ваших заходах на тлі видання так потрібної літератури.

27. IV. 1923 Р. Б.

Петлюра”.

Не дивлячись на те, що С. Петлюра належав колись до соціал-демократичної партії, він інтересувався й церковною справою. Знав бо він, що без Церкви не можна збудувати Держави, тому він навязував звязки з церковними діячами в краю і на еміграції, інтересувався новим церковним рухом, що повстав на Україні в 1921 р., подав свого часу до „РНВ” інформаційну статтю про ту подію, що сталася на Всеукраїнськiм Церковнiм Соборi 14-го жовтня 1921 р., коли відродилася Українська Автокефальна Православна Церква на чолі з відомим церковним діячем Митрополитом Василем Липківським, та крім того ще давав інші статті на релігійні теми та заохочував нас до дальшої праці.

Заїздили до нашого табору американські й англійські місії. Вони дуже цікавились нашим військом, про яке лише читали в часописах, що так відважно боронили свій Рідний Край проти большевиків. Заходили вони й до нашої церкви.

Була в нашому таборі відома англійська письменниця Місс Беатриса Герреден. Вступила й до церкви, де довгий час пробула, придивлялась до наших образів, до вишиваної ризи, розпитувала нас та все занотовувала до книжечки. Я просив її про надсилку нам книжок Св. Письма Старого й Нового Завіту українською мовою.

Вскорі по її відїзді я одержав з Льондону книжки Св. Письма: Біблій 10 прим., Євангелії 12 прим. та Євангелій зокрема кожного євангелиста по 12 прим. Про своє перебування в нашому таборі, про нашу церкву вона надрукувала цікаву статтю в англійському журналі „Outward Bound” за лютий 1923 р.

ПАСТИРСЬКІ КУРСИ В КАЛІШУ. ЦЕРКОВНА РАДА.

Брак священників в таборах відчувався гостро і тому в наших церковних сферах виникла думка відкрити скорочені пастирські курси. Такі курси відкрились в Каліськiм таборі, але на цих курсах бракувало лекторів, а особливо підручників.

Висвячено було, наскільки пригадую, пять курсантів в сан священника, а двох в сан диякона, але всі вони переважно, за виїмком лише одного-двох, не цілком були підготовлені на прийняття священничого сану.

Як я вже згадував раніш, наша вища церковна влада ставилася неприхильно до нашого видавництва, до нашого духовного журналу „РНВ”, до нашого козацького брацтва при 6-ій дивізії та й до моєї особи. Сталось так, що мені було заборонено відправляти Службу Божу в перекладі Всеукраїнської Церковної Православної Ради. На мое прохання згадувати підчас Служби Божої нашого українського митрополита Василя Липківського, вийшла рішуча заборона. Писав я до Церковної Ради доклад, щоби вияснили правдивий погляд на В. Ц. П. Раду, але це був голос вопіючого в пустелі. Все це вплинуло на моє здоров'я, а я і без того весь час слабував та лікувався і мусив був взяти відпустку.

Мої парафіяни, не бачучи мене деякий час в церкві, почали домагатись, щоби я приступив до виконання своїх обов'язків та крім того відправляв би Службу Божу так, як ото й раніш її відправляв.

Відпочивши трохи, я приступив до виконання своїх пастирських обов'язків, та не обійшлося без перешкод, про які й не варт на цім місці згадувати.

Наша Церковна Рада за 3½ року нашого сидіння за дротами ні разу не скликала наших військових священиків на наради. Хоч ми сиділи і за дротами, та все ж життя йшло вперед і вимагало обміну думок та полагодження різних пекучих справ в частинах.

В цій справі я й написав до Церковної Ради лист і просив скликати наших священиків на нараду і обговорити такі точки:

- 1) про потребу в кожній частині, де є священик, мати історію своєї церкви, а також звіт про релігійний рух серед козацтва і старшин і вписати до нашої історії матеріяли про видатну працю бувших наших священиків, як напр. о. Матіюка та ін., що загинули в боротьбі з ворогом;
- 2) про культурно-освітню працю в таборах;
- 3) про організацію церковної бібліотеки;
- 4) про допомогу духовенству;
- 5) про потребу обновлення і відродження українських церковних традицій, обрядів, звичаїв та ін.

Щось тричі ми сходились на наради, але ці наради нічого позитивного не дали; поговорили, записали до рекорду і тільки, хіба що зайнялися справою про допомогу духовенству. Але й тут висунулася особиста амбіція збоку деяких церковних діячів і ця справа загинула в скорім часі.

ПОСВЯЧЕННЯ ПАМ'ЯТНИКА НА ЦВИНТАРІ В ЩИПІОРНІ. ХРАМОВЕ СВЯТО СВ. ПОКРОВИ. ЮВІЛЕЙНЕ ЧИСЛО „Р. Н. В.”. ПРОФ. БІДНОВ. МОЄ ПРИЗНАЧЕННЯ ДО АМЕРИКИ НА ПАРАФІЮ.

14 жовтня 1923 р. на військовому цвинтарі табору Щипіорна відбулося посвячення пам'ятника поляглим українським воякам. Його збудовано за ініціативою комітета для будови пам'ятника і улаштування цвинтаря на кошти, зібрані серед таборового суспільства Щипіорна і в Калішу. Пам'ятник має форму обеліска, зроблений із сірого каменя, оформленого в чорне, має напис: „Тим, що вмерли, але не зрадили

України. Українська Армія. 1923". Урочисте освячення пам'ятника відбулось в присутності багатьох таборян. Після панахиди і промов на пам'ятник положено вінки від різних організацій і інституцій.

Велику працю виконали з успіхом вояки для обладнання цвинтаря. Треба було упорядкувати всі могилки, всі хрести дати однакові, поробити доріжки, навезти землі та ін.

Храмове свято Покрови Божої Матери у нас відбувалось щороку надзвичайно урочисто.

До цього свята ми готовились заздалегідь та старались на цей день придбати щось нового. В ці дні церква завжди була переповнена віруючими, заходили навіть і атеїсти, які не раз були зворушені відправою і тим загальним настроєм. Церковний хор теж старався на цей день дати щось нового. Особливо пригадую прекрасні рідні співи (музика о. Стеценка) на храмовім святі в 1923 р., коли в перший раз почули молитву за Україну „Боже Великий Єдиний” муз. Лисенка. Всі клякнули, велика частина приєвних плакала. Такої чудової Служби, як казали деякі поважані генерали, не чули в своєму житті.

Тепер перехожу до видання нашого журналу. Як я вже згадував вище, матеріальна справа наша значно поліпшилась. Волинське духівництво, звичайно не все, на своїх повітових соборчиках прийняло „РНВ” за свій орган. Ми вже змогли випускати журнал в 1923 р. що два місяці (одно подвійне число), до нього додавали і проповідницький листок.

З кожним числом все більше й більше наше українське суспільство, розкидане по всіх усядах, інтересувалось нашим журналом, інтересувалось навіть і греко-католицьке духівництво, і ми мали досить споре число передплатників. Наші видання розповсюджувались в усіх кооперативних книгарнях на Волині.

Останнє число „РНВ” 13/15 вийшло 6 жовтня 1923 р. Число це було ювілейне й останнє. Писали ми тоді від Редакції: „Минуло два роки з того часу, як перше число нашого журналу побачило світ не на волі, а в тяжких несприятливих умовах життя за дротами.

Пятнадцять чисел журналу ось наслідок невтомної праці людей, перейнятих любов'ю до своєї страдниці-Батьківщини, які навіть у жалких умовах емігрантського життя, всі свої сили, всю свою енергію і всі свої думки їй віддавали”...

Так, віддавали все на цю ціль, віддавали не раз останні тяжко запрацьовані гроші, виривали з уст дітей, щоб випустити в світ живе слово.

На храмове свято Покрови Божої Матери в 1923 р. по Службі Божій зійшлися до клубу 6-ої дивізії вищі представники військових частин Каліша і Щипіорна, братчики Кирило-Методіївського Брацтва та наші братчики і після сніданку виголосили привітання з нагоди другої річниці видання журналу. Перечитали лист від Женевського гуртка; від Редакції „Українського Сурмача” прочитав привіт редактор Р. Волохів, від Кирило-Методіївського Брацтва привітав братчик, нажаль не пригадую його імени. Вітали також ген. О. Удовиченко та ген. О. Загородський.

0,72 коп
(1986)

292

Біля нашого журналу згуртувались люди, що цікавилися релігійною справою, що працювали над нею і робили це не для саморекламування, а для самої справи, бо тут люди одержували громадське і літературне виховання, привчилися до гуртової праці і, раз захопившись нею, провадили її всюди, де б вони не перебували, куди б не закинула їх доля.

І на цій місці не можу не згадати мого св. п. професора В. Біднова, що не раз в своїх щирих бадьорих листах давав мені вказівки, додавав духа та кликав до самопожертви. Не можу не згадати добрим словом всіх співробітників, братчиків, взагалі всіх тих, хто прислужився до звеличення тої великої праці.

Далі продовжувати видання „РНВ” не представлялось можливим, бо щипіорнський табір мусив ліквідуватись, та й я чекав з дня на день призначення на американську парафію.

Перед Різдвяними святами я одержав з Америки візу і шифкарту на подорож.

Поки мене польська влада звільнила з табору, минуло досить часу. По Великодніх святах в 1924 р. я попрощався з своїми старшинами та козаками, з якими я ділив радість, горе та злидні продовж 3½ років.

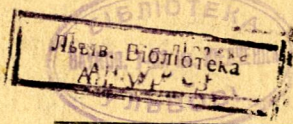
Всі церковні наші річі, як похідний іконостас, ризи, книжки перенесені були до Львова до Музею ім. Т. Шевченка аж до часу, поки не звільниться наша Батьківщина від окупанта. А по звільненні наші церковні річі будуть перенесені до Св. Софії у Київ.

Закінчуючи свої короткі спогади про похідну церкву, Брацтво і видавництво в невідільницьких таборах, мимоволі, як оглянутись на ту величезну працю по збудуванню української похідної церкви, по придбанню вишиваної ризи та інших річей, як оглянутись на наше видавництво, яке при тяжких умовах нашого задротянського життя, порівнюючи, багато видало різних книжок релігійного змісту, то мусимо признати, що коли воно й було виконано, то не завдяки нашим слабим силам, а тому, що Дух Святий, Його Благодать, Його Сила, оживляли, загрівали і направляли нас, що зберегли в своїх серцях віру батьків своїх. І хоч на нас були різного роду утиски, не раз вбивали в нас духа, та всеж ми прямували до Світла і в праці своїй святій горіли.

Не раз я згадую тут за океаном наше горіння за таборовими дровами...

Того минулого вже не повернути...

Матеріяли: „Релігійно-Науковий Вістник” від ч. 1 до 15, Протоколи засідань Ради Брацтва св. Покрови при 6-ій стр. Січовій дивізії. Листування того ж Брацтва та персональні листи.

292

PL y

Петро Білон

Похідна церква

в Стрілецької

Сірової губернії;

Братство св. Покрови

і В-во „До Світла“